

Т.Ю. Бульба,

аспірант кафедри педагогіки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ
«Криворізький національний університет»

ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ»

Бульба Т.Ю.,

ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ»

У статті розкрито психолого-педагогічну сутність поняття «навчальні стратегії» на основі аналізу провідних досліджень з цього напрямку. Схарактеризовано найбільш відому й найбільш визнану класифікацію навчальних стратегій. Встановлено зв'язок понять «навчальні стратегії» та «індивідуально-творча стратегія самостійної навчальної діяльності студента».

Ключові слова: стратегія, навчальні стратегії, пізнавальні стратегії, метакогніція, індивідуально-творча стратегія самостійної навчальної діяльності студента.

Bulba T.Yu.,

FOREIGN AND NATIONAL EXPERIENCE IN STUDY OF "LEARNING STRATEGIES" PHENOMENON

The article describes psychological and pedagogical essence of the concept "learning strategies" based on the analysis of the foremost researches on this subject. It characterizes the best-known and the most accepted classification of learning strategies. It finds out interaction of concepts "learning strategies" and "individual and creative strategy of students' independent educational activities".

Key words: strategy, learning strategies, cognitive strategies, metacognition, individual and creative strategy of student's independent educational activities.

Бульба Т.Ю.,

ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ ФЕНОМЕНА «УЧЕБНЫЕ СТРАТЕГИИ»

В статье раскрыта психолого-педагогическая сущность понятия «учебные стратегии» на основе анализа ведущих исследований в данном направлении. Дана характеристика наиболее известной и наиболее признанной классификации учебных стратегий. Установлена связь понятий «учебные стратегии» и «индивидуально-творческая стратегия самостоятельной учебной деятельности студента».

Ключевые слова: стратегия, учебные стратегии, познавательные стратегии, метакогнициция, индивидуально-творческая стратегия самостоятельной учебной деятельности студента.

В умовах актуальної освітньої парадигми один з пріоритетних напрямків модернізації процесу навчання у вищій школі спрямовується на удосконалення процесу самостійної навчальної діяльності студентів. Особлива увага приділяється феномену «навчальні стратегії». Ці стратегії допомагають студентам свідомо планувати, здійснювати й оцінювати власну навчальну діяльність, а також продуктивно використовувати індивідуальні ресурси у навчанні.

Значні результати дослідження проблеми навчальних стратегій за період останніх чотирьох десятиріч містяться переважно у наукових працях західних психологів і педагогів (П. Александр, К. Амез, Дж. Біггс, Р. Гарнер, П. Гу, Ш. Деррі, П. Ертмер, Ф. Кано, Дж. Левін, Р. Меер, Д. Мерфі, Г. Міллер, Дж. Нісбет, Т. Ньюбі, Г. Паск, М. Пресслі, Дж. Ріні, Х. Салатас, А. Сімсек,

Г. Тернер, К. Уейнштейн, М. Цай, Б. Циммерман, К. Чен, Дж. Шаксміт та ін.). Сьогодні спостерігається підвищення інтересу до вивчення навчальних стратегій також і у працях українських та російських дослідників (О. Бедлінський, Ж. Бобир, О. Варнікова, Ю. Гулько, О. Демідова, І. Єрмакова, О. Ковзанович, І. Кондаков, О. Лазарева, О. Любашенко, С. Мунтян, А. Плігін, Н. Рамза, І. Семенишин, Т. Тернових, Л. Фоменко, Л. Халяпіна, Л. Циганова, Н. Чичеріна та ін.).

Мета статті полягає у здійсненні аналізу зарубіжного й вітчизняного досвіду в напрямку дослідження феномену «навчальні стратегії».

«Стратегія» є тим терміном, що вживається у різних сферах людської діяльності й не має єдиного й вичерпного тлумачення. Проте цілком можливо виділити ті риси, що характеризують її загалом поза межами певної конкретної

діяльності людини. Стратегія характеризується узгодженням індивідуальних особливостей суб'єкту діяльності й актуальних умов виконання цієї діяльності, вона об'єднує в єдине ціле дії та процеси відповідно мети діяльності, й головне — стратегія є одним із визначальних факторів досягнення успіху в будь-якій діяльності людини.

Однією з перших, хто ужив у своїх наукових працях поняття стратегії у контексті навчання, була Дж. Рубін. Спостерігаючи за діяльністю учнів під час вивчення мови, дослідниця дійшла висновку, що найбільш успішні учні застосовують певні стратегії у навчанні. У працях Дж. Рубін навчальні стратегії тлумачаться як прийоми чи техніки, що їх можуть використовувати учні задля оволодіння знаннями [4, 43].

Зіставляючи теоретичні надбання з різних галузей знань, помічаємо, що розробленість проблеми навчальних стратегій має значні результати саме у лінгводидактиці. Серед численних зарубіжних праць з цього напрямку найбільш відомим є дослідження Н. Андерсона, А. Венден, Дж. Гріна, Е. Коена, Р. Оксфорд, Дж. М. О'Меллі, А. Шамо. Певні результати дослідження навчальних стратегій у процесі вивчення мови містяться також і у працях вчених України та Росії (О. Варнікова, О. Ковзанович, О. Любашенко, С. Мунтян, Н. Рамза, І. Семенишин, Н. Чичеріна та ін.). Проте стратегії можуть використовуватись учнями й студентами не тільки у процесі вивчення мови, але також для покращення навчальних результатів у будь-якій іншій галузі знань. Результати досліджень Р. Гарнера, П. Гу, Ш. Деррі, Р. Меєра, Д. Мерфі, Дж. Нісбет, А. Сімсека, К. Уейнштейн, Дж. Шаксміт засвідчують, що стратегії взагалі допомагають учням і студентам звільнитись від опіки викладача, усвідомлювати себе суб'єктами діяльності, забезпечують здатність керувати власним навчанням, сприяють обізнаності учнів і студентів щодо власних індивідуальних особливостей і дозволяють мати успіх у навчанні.

Незважаючи на великий досвід вивчення феномену «навчальні стратегії», вченими не розроблено єдиного вичерпного визначення. К. Гріффітс [3] зазначає, що всі існуючі тлумачення навчальних стратегій характеризують це поняття з різних сторін і, таким чином, взаємодоповнюються. К. Уейнштейн і Р. Меєр тлумачать навчальні стратегії як поведінку й процеси мислення, що використовуються для полегшення навчання [6, 17]. У працях А. Сімсека навчальні стратегії розглядаються як індивідуальні підходи, що їх використовують учні для виконання навчальних завдань й удосконалення умінь і навичок [5, 1971]. За К. Гріффітсом, навчальні стратегії є діями, що їх свідомо обирає учень для регулювання власного навчального процесу [3].

У широкому значенні поняття «навчальні стратегії» можна схарактеризувати як сукупність свідомих дій, операцій, процедур чи підходів у процесі взаємодії з навчальним матеріалом, що спрямовані на підвищення позитивних результатів навчальної діяльності студентів (учнів) й на полегшення самого процесу оволодіння знаннями, уміннями й навичками. Ґрунтуючись на результатах аналізу робіт провідних вчених (П. Александр, С. Грехем, А. Плігін, А. Сімсек, К. Харріс та ін.), окремо зазначимо, що стратегії у навчанні не є синонімом до таких понять, як «уміння», «навички», «стилі», «алгоритми», «способи дій».

Важливе місце у дослідженні навчальних стратегій посідає проблема їх класифікації. А. Сімсек [5, 1972] стверджує, що серед різних варіантів класифікація, здійснена К. Уейнштейн і Р. Меєр [6] у 1986 році, є найбільш відомою й загально-визнаюю. У ній виділено п'ять загальних груп: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії та афективні або стратегії мотивації. Спираючись на аналіз робіт таких вчених, як Дж. Балабан, Р. Меєр, А. Сімсек, К. Уейнштейн, стисло схарактеризуємо ці категорії.

Стратегії підготовки використовуються для того, щоб прискорити процес оновлення в пам'яті інформації перед вивченням нового матеріалу, створюють умови для більш свідомого навчання з подальшим використанням інших типів стратегій. Прикладом стратегій цієї категорії може бути складання тез, складання плану, спеціальне маркування, нотування, читання в голос тощо.

Стратегії елаборації використовуються для встановлення зв'язку між тим, що вже знає студент і тим, що намагається вивчити. Об'єднання нових знань із наявними в упорядковане єдине ціле сприяє швидкому пригадуванню інформації та покращенню розуміння матеріалу. Використання перефразування, узагальнення, аналогізування, метафор, порівнянь, створення образів подумки є прикладами стратегій цієї категорії.

Організаційні стратегії використовуються для перетворення інформації в інший формат задля зручності її розуміння. Реструктурування вихідної інформації може бути здійснено у формі створення таблиць, перегрупування, об'єднання частин в ціле, створення схем, списків та ін.

Метакогнітивні стратегії спрямовані на планування, контролювання, оцінювання власної діяльності, знаходження й використання найкращих шляхів навчання. Вони охоплюють ті процеси, що пов'язані з формуванням цілей, оцінюванням ступеня досягнення мети, модифікуванням інших стратегій тощо.

Стратегії мотивації або афективні стратегії за своєю сутністю спрямовані не на сам процес навчання, а на створення й підтримку сприятливих умов, в яких він відбувається. Прикладами

стратегій цієї категорії є використання позитивної розмови з самим собою задля зменшення тривоги, знаходження тихого робочого місця, складання розкладу, заохочування тощо.

Дослідники дотримуються єдиної думки відносно того, що з усієї сукупності не можна виділити ефективні або неефективні стратегії. К. Гріффітс уточнює, що про ефективність стратегії можна говорити лише відносно — з позиції досягнення навчальної мети, характеру навчальної ситуації, індивідуальних особливостей того, хто її використовує, а також з позиції того, як конкретна стратегія взаємодіє з іншими стратегіями. Тому неможливо розглядати стратегію саму по собі, як ефективну чи неефективну [3].

Зарубіжні, переважно американські, вчені називають найбільш успішних учнів або студентів експертами або стратегами у навчанні. Попри те, що не можливо визначити ефективність стратегії поза тими умовами, в яких вона використовується, дослідники помітили, що студенти експерти мають успіх у навчанні переважно завдяки використанню метакогнітивних стратегій. Значуща роль цих стратегій пов'язана з розвитком метакогніції як риси студента. Її сутність полягає в усвідомленні сильних і слабких сторін власних індивідуальних особливостей, у здатності до адекватної самокритики, саморефлексії, моніторингу, здатності брати на себе відповідальність тощо. Розвиток метакогніції може бути довготривалим процесом, адже відбувається на основі накопичення досвіду.

Вочевидь, розв'язання навчальних проблем вимагає узгодженого застосування різних стратегій. У такому випадку навчальні стратегії (у наших тлумаченнях, які представлені вище) можуть розглядатися субстратегіями або тактиками стратегії більш високого порядку, що об'єднує процеси різного характеру в контексті досягнення загальної навчальної мети.

У працях окремих вчених звертається увага саме на більш широке розуміння стратегії в навчанні. Зокрема, О. Любашенко тлумачить стратегію як проект дидактичного процесу й співдіяльності у навчанні [1, 19]. Фахівець галузі когнітивної психології А. Плігін вживає синонімічно поняття «пізнавальні стратегії» та «навчальні стратегії» і тлумачить їх як комплексну динамічну організацію пізнавальних процесів, яка відносно пізнавальної діяльності складається з чіткої послідовності: репрезентація мети й критеріїв її досягнення; операції з досягнення результату; коригування процесу діяльності; фіксування отриманого результату [2, 166].

Враховуючи ті погляди вчених, що дозволяють розглядати стратегію в навчанні як комплексне явище відносно різних дій, прийомів, технік, підходів у процесі розв'язання навчальної проблеми, а також необхідність урахування

індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі навчання та стимулювання розвитку їх творчої індивідуальності, ми виділяємо індивідуально-творчу стратегію самостійної навчальної діяльності студента як самостійно розроблений проект свідомого цілеспрямованого продуктивного оригінального використання власних когнітивних ресурсів на основі гармонізації процесів конвергенції й дивергенції мислення та здійснення системи нешаблонних дій, операцій, процедур для реалізації творчого потенціалу особистості в процесі оволодіння знаннями, вміннями, навичками, що виявляється у сформованості відповідних компетентностей. На відміну від поняття «навчальні стратегії», в якому акцент ставиться переважно на різному характері тактичних дій, поняття індивідуально-творчої стратегії самостійної навчальної діяльності студента виходить із комплексного бачення шляху розв'язання проблеми в навчанні.

На підставі аналізу провідних наукових досліджень, присвячених вивченню навчальних стратегій, можна зробити наступні узагальнення. Дослідження зарубіжних вчених засвідчують, що застосування студентами стратегій навчальної діяльності дає позитивний освітній результат у здійсненні ними самостійної навчальної діяльності, в забезпеченні їх автономності. На сьогодні немає достатньо вичерпного й однозначного визначення поняття «навчальні стратегії», але загальне розуміння цієї категорії можна схарактеризувати як сукупність дій, операцій, прийомів, технік, процедур у процесі взаємодії з навчальним матеріалом, що, з одного боку, спрямовані на підвищення позитивних результатів навчальної діяльності студентів (учнів), з іншого — на полегшення самого процесу оволодіння знаннями, вміннями й навичками. Найбільш відомою й загально визнаною з багатьох варіантів класифікацій навчальних стратегій є класифікація К. Уейнштейн і Р. Меєра [6], що містить п'ять категорій: стратегії підготовки, стратегії елаборації, організаційні стратегії, метакогнітивні стратегії й афективні або стратегії мотивації.

Погляди дослідників навчальних стратегій сходяться на твердження, що не можна визначити найефективніші стратегії, бо в реальному процесі навчання завжди відбувається відбір та їх сукупне застосування відповідно вимог, які висуває конкретне навчальне завдання, разом із тим окремо вказується на значущу роль метакогніції для досягнення успіху в навчанні. На наше переконання, таке твердження дає підстави для виділення й подальшого дослідження стратегій більш комплексного характеру — індивідуально-творчих стратегій самостійної навчальної діяльності студентів, які підпорядковують собі окремі навчальні стратегії у якості субстратегій або тактик.

ДЖЕРЕЛА

1. Любашенко О.В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі : монографія / Олесь Вадимівна Любашенко. — Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. — 296 с.
2. Плигин А.А. Познавательные стратегии в организации школьного образования и развитие личности школьников / А.А. Плигин // Мир психологии. — 2007. — № 4. — С. 159–173.
3. Griffiths C. The Strategy Factor in Successful Language Learning / Carol Griffiths. — Bristol : Mltilingual Matters, 2013. — 240 p.
4. Rubin J. What the “Good Language Learner” Can Teach Us / Joan Rubin // TESOL Quarterly. — 1975. — Vol. 9, No. 1. — Pp. 41–51
5. Simsek A. Learning Strategies / Ali Simsek // Encyclopedia of the Sciences of Learning / edited by Norbert M. Seel. — New York : Springer, 2012. — Pp. 1971–1974
6. Weinstein C. E. The Teaching of Learning Strategies / Claire E. Weinstein, Richard E. Mayer // Handbook of research on teaching / edited by M. C. Wittrock. — New York : Macmillian, 1986. — Pp. 315–327.

REFERENCES

1. Liubashenko O.V. Linhvodydaktychni stratehii : proektuvannya protcesu navchannia ukrainskoi movy u vyshchii shkoli : monohrafiia / O.V. Liubashenko. — Nizhyn : TOV «Vydavnytstvo “Aspekt-Polihraf”», 2007. — 296 p.
2. Pligin A.A. Poznavatelnyie strategii v organizatsii shkolnogo obrazovaniya i razvitiye lichnosti shkolnyikov / A.A. Pligin // Mir psykhologii. — 2007. — № 4. — P. 159–173.
3. Griffiths C. The Strategy Factor in Successful Language Learning / Carol Griffiths. — Bristol : Mltilingual Matters, 2013. — 240 p.
4. Rubin J. What the “Good Language Learner” Can Teach Us / Joan Rubin // TESOL Quarterly. — 1975. — Vol. 9, No. 1. — Pp. 41–51.
5. Simsek A. Learning Strategies / Ali Simsek // Encyclopedia of the Sciences of Learning / edited by Norbert M. Seel. — New York : Springer, 2012. — Pp. 1971–1974.
6. Weinstein C. E. The Teaching of Learning Strategies / Claire E. Weinstein, Richard E. Mayer // Handbook of research on teaching / edited by M. C. Wittrock. — New York : Macmillian, 1986. — Pp. 315–327.

Рецензент — доктор педагогічних наук, професор О.В. Малихін

Прийнято до друку — доктор педагогічних наук, професор О.В. Малихін